

ВІДРОДЖЕННЯ ТРУДОВОГО ІДЕАЛУ ЖИТТЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ СУСПІЛЬСТВУ СПОЖИВАННЯ

**БАТЮК Л.А., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ШИБАЄВА Н.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

У статті обґрунтовано необхідність відродження цінностей православної господарської етики, а саме – «трудового ідеалу життя» як альтернативи ідеології «суспільства споживання» сучасної ринкової економіки для забезпечення виживання людства.

The article substantiates the need to revive the values of Orthodox economic ethics - namely, "the labor of the ideal of life" as an alternative to the ideology of "consumer society" of a modern market economy to ensure the survival of humanity.

Постановка проблеми. Сьогоднішня реальність демонструє картину агресивного витіснення національних цінностей, історія та культура Західної Європи стали для нас єдиною можливіми мірками. Країна втратила власний культурний горизонт. Православна історична свідомість була втрачена, а відправною точкою економічних суджень став зовнішній для національної історії факт: прискорений економічний і соціально-політичний розвиток Європи. Все це призвело до перетворення споживацтва в надцінність.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження праці як духовно-моральної, а потім вже як економічної і організаційно-технічної категорії більш характерно для православної традиції. Але про те, що такий підхід є економічно плідним і ефективним, свідчить також розвиток на Заході концепції якості трудового життя, яка стала свого роду новою ідеологією праці, що забезпечує її високу продуктивність. Цю концепцію розвивали Д. Сінк, Дж.Ллойд Сатла, Б.Шнайдер. Програму підвищення якості трудового життя у США розробили Дж. Хекман, Надлерм, Хенлон, Е. Лоулер.

Концепція якості трудового життя отримала широке розповсюдження та була визнана Міжнародною організацією Праці. Ця концепція розглядає людину не лише як трудовий ресурс, але й як

особистість, в тісному зв'язку з умовами (трудовими, національними, моральними, культурними, побутовими), у яких вона може оптимально реалізувати свої здібності.

Зазначеним проблемам приділяють значну увагу такі вітчизняні вчені, як В.М. Гесць, Д.П. Богиня, Т.В. Гайдай, Б.М. Генкін та ін.

Але незважаючи на досить солідний перелік прізвищ, як західних, так і вітчизняних, майже ніхто з вчених, за винятком російського вченого О. Платонова [6], не проводив дослідження цієї концепції з позиції порівняння її змісту з концепцією праці (у її теоретичному та прикладному вимірі) у православній соціально-економічній системі. І зовсім відсутні серйозні дослідження можливості подальшої розбудови економіки на принципах переважання духовно-моральних пріоритетів життя над матеріальними, докорінно відмінних від стандартів сучасного «суспільства споживання».

Метою статті є обґрунтування необхідності відродження ідеалу трудового життя як засадничого принципу функціонування економіки.

Виклад основного матеріалу. Трагедія вітчизняної економіки в ХХІ ст. полягає в тому, що вона була насильно відірвана від свого коріння і стала ареною господарських експериментів, що здійснюються, як правило, всупереч віковому народному досвіду, народній культурі господарювання і праці. Один з таких експериментів полягає в насадженні цінностей «суспільства споживання».

Сьогодні навколо нас існує фантастична очевидність споживання і достатку, заснована на збільшенні багатств, послуг, матеріальних благ. Люди в суспільстві достатку оточені не стільки, як це було в усі часи, іншими людьми, скільки об'єктами споживання. Їх повсякденне спілкування полягає не в спілкуванні із собі подібними, а в отриманні, відповідно до зростаючої статистичної кривої, благ і в маніпуляції з ними.

Індивідуальне та громадське життя сьогодні управляється логікою товару. Ера споживання, будучи історичним завершенням всього процесу прискороженого виробництва під знаком капіталу, є ерою глибокого відчуження. Логіка товару поширюється, керуючи сьогодні не тільки процесами праці і виробництва матеріальних продуктів, вона управляє всією культурою і людськими відносинами. Все охоплено цією логікою не тільки в тому сенсі, що всі функції, потреби об'єктивуються і маніпулюють під знаком прибутку, а й у тому більш глибокому розумінні, що все робиться спектаклем, тобто

видається, проводиться, організується в образи, в знаки, в споживані моделі.

У поширеному процесі споживання немає більше душі, немає ні суперечності буття, ні проблематики справжності та видимості. Людина споживання не знаходиться перед обличчям своїх власних потреб, і більше того, - перед обличчям продукту своєї власної праці, вона ніколи більше не стикається зі своїм образом: він іманентний знакам, які він упорядковує. Немає більше трансцендентності, фінальності, цілі: це суспільство характеризує відсутність «рефлексії», перспективи щодо себе самого [3].

Хоча споживацтво не є виразом «природного» прагнення до задоволення безмежних потреб людини, всяке міркування про потреби покоїться на найвічній антропології: на природному прагненні до щастя. Щастя - це абсолютна точка відліку суспільства споживання. Але яке це щастя, що переслідує сучасну цивілізацію з такою силою?

Ідеологічна сила поняття щастя склалася в надрах міфу про щастя, який втілюється в сучасному суспільстві. Щастя, щоб бути провідником міфу, повинно бути вимірним, воно повинно бути комфортом, добробутом, вимірюваним в речах і знаках. Щастя як внутрішня насолода, що є незалежною від знаків, які могли б його продемонструвати поглядам інших і нам самим, таке щастя, що не має потреби в доказах, виявляється відразу ж виключеним з ідеалу споживання, де щастя завжди повинно позначатися «відповідно» з видимими критеріями .

Поняття «персонального» щастя відтіснило на задній план категорію суспільного блага.

Фахівці відзначають, що з другої половини ХХ століття західна економічна думка відмовилася від пошуків першооснови явищ, від виведення з одного або небагатьох "фундаментальних" понять піраміди складних систем, що претендують на моделювання реальності. І навіть коли визнається очевидне існування проблем, наука стверджує, що їх цілком можна розв'язати, якщо вжити відповідних і рекомендованих теорією заходів; можливість «природжених» дефектів системи навіть не обговорюють [7]. Головними цілями цієї системи є виправдання приватного інтересу і захист світопорядку, що склався.

Західна економічна наука змогла захистити і збагатити базовий принцип неокласичної традиції, згідно з яким мотивом економічних агентів є власний інтерес.

На нашу думку, приватний інтерес і практична вигода не можуть

служувати надійною підставою для суспільного блага.

Приватний інтерес сам по собі є аморальним, спроба ж побудови на його основі загальнонаукової методології одночасно означає зведення в ранг загального закону нігілістичного ставлення до будь-яких етичних принципів. Захист базового принципу неокласичної традиції, згідно з яким мотивом економічних агентів є власний інтерес, по суті, є розтлінням суспільства й усіх його економічних суб'єктів.

Вступу людства в період глобальних криз і глибоких трансформацій на зламі століть і тисячоліть передувало формування "нової економіки". Тлумачення суті вказаного феномену в науковій літературі є неоднозначним. Для цілей нашого дослідження важливо зазначити, що принципово нові можливості підвищення добробуту людей в економіці знань забезпечуються за допомогою соціодинамічного мультиплікатора економічного зростання (самозрастання сукупного споживчого підсумку) [4].

Правила «нової» економіки лягли на благодатний методологічний ґрунт економічного індивідуалізму, впродовж багатьох десятиліть культивованій офіційною неокласичною ортодоксією. Інформаційні технології дозволяють грошовому капіталу стати віртуальним, здійснювати кругообіг швидкими спекулятивними схемами в автономному режимі, незалежно від виробничих ресурсів. Доктрина «нової» економіки з серцевиною у формі економіки знань лише довела до логічного завершення вихідний принцип методологічного індивідуалізму, на практиці показавши всю його руйнівну силу.

Відновлення порушеної економічної рівноваги на старій методологічній основі означає відновлення попереднього аморального світопорядку, який містить загрозу нових глобальних потрясінь.

І суспільний, і приватний інтерес у їх «чистому» вигляді є однаково нерівноважними і не можуть бути стійкою платформою для системи суспільного впорядкування [2].

Подібні критерії і стандарти економічного розвитку не можуть бути орієнтирами для нашої економіки. У гонці споживання, яку здійснює західний світ, спираючись на неоплачену працю і нерівноправний обмін з країнами - постачальниками сировини і палива, наше місце може бути лише в таборі експлуатованих Заходом. Більш того, марнотрацтво гонки споживання в умовах ресурсів, що скорочуються, веде людство до загибелі.

Православна модель економіки, орієнтована на розумний достаток і здатна до самообмеження, надає людуству один з варіантів виживання.

Філософсько-економічна думка, сформована в лоні православної цивілізації, завжди відкидала ідею примату економічних, матеріальних відносин над особистістю людини. Лише найвищі цілі і відповідна мотивація праці – самореалізація, вище - реалізація себе, праця для іншої людини, для Батьківщини, ще вище – для Бога, забезпечує ефективність праці: і економічну, і соціальну, і духовно-моральну, і особистісну, і суспільну. В цілому таку мотивацію потрібно визнати умовою безпеки і конкурентоспроможності підприємства, економіки і держави.

Західну модель економіки умовно можна назвати індивідуалістичною. Вона заснована на жорсткій конкуренції, індивідуалізмі і егоїзмі у прояві життєвих інтересів, налагодженій ієрархічно-бюрократичній організації, необхідній в умовах гострої конкурентної боротьби. Ефективна праця мотивується в ній переважно матеріальними інтересами.

На інших засадах будувалися господарські механізми православних країн, що зберегли багатовікові національні традиції і звичаї громадського життя, які розглядають суспільство не як просту суму окремих людей, а як щось більше, як ціле, яке має особливі потреби, що виходять за межі економічних потреб окремих його членів. Згідно такій моделі економіки повна віддача трудового потенціалу кожної окремої людини залежить від її місця в суспільстві та ступеню участі у соціальному процесі. А господарство, як переважно духовно-моральна категорія, характеризується орієнтованістю на певний духовно-моральний світопорядок. При цьому основний потік ефективної господарської діяльності спрямований не зовні, а всередину господарської системи. Таке господарство здатне до самообмеження і спрямоване не на споживчу експансію (постійне нарощування обсягів та видів товарів і послуг як самоціль), а на забезпечення самодостатності. Економічний процес в ньому націлений не на максимізацію капіталу і прибутку, а на забезпечення трудової самодостатності. Власність у такому господарстві - функція праці, а не капіталу. Капіталом є продуктивна частина власності, спрямована на виробництво; а капітал, що віддається в зростання, розглядається як паразитичний. Самобутні особливості трудової та господарської мотивації в даній системі характеризуються переважанням моральних форм спонукання до

праці над матеріальними.

Головними рисами православної цивілізації, що відрізняють її, перш за все, від західної цивілізації, є переважання духовно-моральних пріоритетів життя над матеріальними. А господарська діяльність для православних людей була частиною багатого духовної життя.

Як же можна імплікувати цінності православної господарської етики в живу тканину сучасної ринкової економіки?

В умовах ринку суспільство, яке функціонує як єдиний соціально-економічний організм, має свідомо виявити природні норми доходу, належні кожному економічному фактору для його нормального відтворення, і здійснити справедливий розподіл виробленого сукупного продукту, погодившись з цілями суспільного блага. Управління процесами обміну і розподілу, а, отже, моделювання процесів виробництва і споживання стають, таким чином, визначальними для збереження національного суспільного суб'єкта в умовах ринку. Сьогодні, коли формується глобальний соціально-економічний суб'єкт, значимість цього висновку набуває особливої актуальності, бо за відсутності свідомого начала в управлінні економічною процесуальністю на хиткій межі життя і смерті буде балансувати вся ноосфера [1].

Висновки. Нинішня глобальна криза показала, що змагання двох соціально-економічних систем, двох ідеологій, двох способів життя, що тривало впродовж ХХ століття, врешті завершилося, так і не виявивши світового ідейного лідера. В умовах формування інформаційного суспільства теорія неокласичного синтезу, так само як і доктрина ортодоксального марксизму, виявилися неспроможними обґрунтувати загальні закономірності соціально-економічного розвитку ні для власних країн, ні для глобального соціуму; вказані політико-економічні моделі в завершеному вигляді виявилися своєрідними інституційними пастками, що заплутали людство в темних лабіринтах мережевої економіки і гостро позначили проблему формування відносин довіри на всіх рівнях системи суспільного господарства.

Стримане споживання разом з усвідомленням праці як способу реалізації людини як духовно-моральної і творчої особистості, що володіє цілеспрямованою свідомістю і волею і перетворює себе та оточуючий світ відповідно до задуму Творця, може протистояти процесам саморуйнування та руйнування навколишнього світу.

Література.

1. Артемова Т.И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования [Текст] / Т.И. Артемова. – К.: Основа, 2006. – С. 344. – ISBN 966-699-173-X.

2. Артѣмова Т.І. Методологічна анатомія глобальної фінансово-економічної кризи [Текст] / Т.І.Артѣмова // Економічна теорія. - 2011. - № 2. – С. 16-33.

3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. / Бодрийяр Ж. – М.: Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с.

4. Грінберг Р. Держава в економіці знань // Економіка України. — 2008. — № 10. — С. 32.

5. Компаниец В.В. Об особенностях категории «труд» в православной социально-экономической модели // “Вісник економіки транспорту і промисловості “, випуск 21, Харків, УкрДАЗТ, 2007 р., с.46-50.

6. Платонов О.А. Экономика русской цивилизации / Платонов О.А. – М.: Ин-т русской цивилизации, 2008. – 800 с.

7. Тауш А. "Разрушительное созидание"? (Рассуждения в духе Шумпетера о некоторых трендах и Лиссабонском процессе в Европе) // Мировая экономика и международные отношения. — 2008. — № 10. — С. 34.